

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 327

KAVLEYİN LİTERATÜRÜ BAĞLAMINDA ŞAFİİ SAVUNUSU

Dr. Yusuf EŞİT

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Dr. Davut EŞİT

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 14721)

1. Baskı: Ekim 2019

ISBN: 978-605-7570-65-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KAVLEYN LİTERATÜRÜ BAĞLAMINDA
ŞÂFİÎ SAVUNUSU

Dr. Yusuf EŞİT

Ankara 2019

Dr. Yusuf EŞİT

Batman'da (1985) doğdu. Batman İmam-Hatip Lisesi'nden (2001) sonra Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (2005) mezun oldu. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *İbn Abidin'in 'Şerhu Ukûdi Resmi'l-Müfti' Adlı Eseri ve Bu Eser Işığında Müftünün Mezhep İçi Farklı Görüşler Karşısındaki Durumu* adlı teziyle yüksek lisansını (2009) tamamladı. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı (2011) doktora eğitimi sırasında Ürdün Üniversitesi'nde alanıyla ilgili araştırmalar (2013-2014) yaptı. *İslâm Kamu Hukukunda Devlet-Birey İlişkisi (Şâfi Mezhebi Örneği* adlı teziyle doktora'sını (2015) tamamladı. Farklı akademik dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. Halen Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazar evli ve bir çocuk babasıdır.

*Bu eseri
engin hoşgörsü ile çalışmaya katkıda bulunan
eřim Zeynep Hanım'a ithaf ediyorum...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ-----	11
GİRİŞ-----	13

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KAVLEYN VE KAVLEYN LİTERATÜRÜ

1.1. KAVLEYN'NİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ-----	21
1.1.1. Kavleynin Delillerin Teâruzu/Teâdülü İle İlişkisi-----	28
1.1.2. Kavleynin İctihâdda Hata ve İsâbetle İlişkisi-----	46
1.2. KAVLEYN BAĞLAMINDA TARİHSEL SÜREÇTE ŞÂFİ'İ ELEŞTİRİSİ - 48	
1.2.1. Hanefilerin Eleştirisi-----	56
1.2.2. Hanbelilerin Eleştirisi-----	64
1.3. ŞÂFİİLERİN KAVLEYNLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI: TARİH VE LİTERATÜR-----	74
1.3.1. Kavleyn Çalışmalarının İlk Örnekleri-----	74
1.3.2. Usûl ve Fürû Kaynaklarında Kavleyn-----	79
1.3.2.1. Fürû Kaynaklarında Kavleyn-----	79
1.3.2.2. Usûl Kaynaklarında Kavleyn-----	86

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂFİİLERİN ŞÂFİ'İ SAVUNUSUNUN TEORİK BOYUTU

2.1. İBNÜ'L-KÂSS'IN KAVLEYN SAVUNUSU: NUSRATÜ'L-KAVLEYN- 99	
2.1.1. İbnü'l-Kâss'a Göre Kavleyn Rivayeti veya Tahricinin Gerekçeleri--- 103	
2.1.1.1. Doğru Görüşün Tahkiki, Bâtıl Görüşün Fesad Yönünün Açığa Çıkması-----	103
2.1.1.2. Önceki İhtilâfa Dair İki Görüşün Aktarılması-----	105

2.1.1.3. Öğrencileri İmtihan Etme -----	107
2.1.1.4. Kavleynden Birinin Habere Diğerinin Kıyâsa Dayalı Olması	109
2.1.1.5. Muhataplarını Tercih Etmede Muhayyer Bırakması -----	110
2.1.1.6. Kavleyn Arasında Tertîb Olması-----	111
2.1.1.7. İnsanların Bozulmuş Olması-----	113
2.1.1.8. Kavleynden Birinin Gereklik Diğerinin İhtiyâta Dayalı Olması	114
2.1.1.9. Kavleynden Birinin Diğerini Tefsir Etmesi -----	116
2.1.1.10. Kavleynin Öğrencileri İctihâda Teşvik Etmek ve Taklitten Sakındırmak Amacı İle Doğru Olanı Bulma Noktasında İpucu Olarak Zikredilmesi-----	117
2.1.2. İbnü'l-Kâss'a Göre Kavleyn Tahrîcinin Faydası -----	118
2.1.3. Kavleyne Yönelik Eleştiriler ve İbnü'l-Kâss'ın Cevapları-----	119
2.1.4. Bir Meselede Kavleyn Tahrîcinin Kur'ân ve Sünnete Uygunluğu	125
2.1.5. Eleştiriye Karşı Eleştiri-----	127
2.2. RÜKNÜ'L-İSLÂM EL-CÜVEYNÎ'NİN KAVLEYN SAVUNUSU: ES-SİLSİLETÜ Fİ MA'RİFETİ'L-KAVLEYN VE'L-VECHEYN -----	128
2.3. GAZZÂLÎ'NİN KAVLEYN SAVUNUSU: HAKİKATÜ'L-KAVLEYN-	132
2.3.1. Gazzâlî'nin Kavleyn Savunusunun Gerekçesi -----	133
2.3.2. Gazzâlî'nin Savunu Yöntemi -----	134
2.3.3. Gazzâlî'ye Göre Kavleynin Gerekçeleri-----	136
2.3.3.1. İtiraz Edilmeyen Gerekçeler-----	137
2.3.3.2. İtiraz Edilen Gerekçeler -----	143
2.4. MÜNÂVÎ'NİN KAVLEYN SAVUNUSU: FERÂİDÜ'L-FEVÂİD --	159
2.4.1. Münâvî'nin Ele Aldığı Şâfiî'ye Yönelik Eleştiriler-----	161
2.4.2. Münâvî'ye Göre Kavleyn Gerekçeleri-----	164
2.4.2.1. Kavleynden Birinin Mutlak Diğerinin Mukayyed Olması --	165
2.4.2.2. Eşanlımlı Kelimeler Kullanması-----	165
2.4.2.3. İki Görüşün Farklı Durumlara İlişkin Olması -----	166
2.4.2.4. Kavleynin Kıraat veya Rivayet Farklılığından Kaynaklanması --	167
2.4.2.5. Kavleynden Birinin Nassın Zâhirine Diğerinin Müevvel Manaya Dayanması -----	169

2.4.2.6. Kavleynden Birinin Kıyâsa Diğèrinin Hadise Dayanması---	170
2.4.2.7. Meselede Kavleyn Zikrinin Diğèr İhtimallerin Bâtlı Olduđuna Delalet Etmesi -----	171
2.4.2.8. Doğrunun Uç Noktalar Olan Kavleynden Biri Olması -----	172
2.4.2.9. Kavleynin Benzer Meselelere İlişkin Olması -----	173
2.4.2.10. Kavleynin İctihâd Değişikliğinden Kaynaklanması -----	174
2.4.2.11. Kavleynin Farklı Yerlerde Söylenmiş Olması -----	175
2.4.2.12. Önceki İhtilafa Dair İki Görüşün Aktarılması -----	175
2.4.2.13. Kendi Görüşü Yanında Mefsedete Engel Olan Diğèr Bir Görüşü De Zikretmesi -----	176
2.4.2.14. Bir Meselede Kavleynin Tercihini Yapmamış Olması -----	177
2.4.3. Münâvî'ye Göre Şâfiî Fakihlerinden Kaynaklanan Hatalar-----	182
SONUÇ -----	187
KAYNAKÇA -----	192
DİZİN -----	201

ÖN SÖZ

Mezhep, dinin itikâdî veya amelî alanlarına dair birbirleriyle tutarlı görüşleri ve bu görüşlerin dayandığı kendine özgü usûlü olan bir yapıdır. Dinin hangi alanında olursa olsun ortaya çıkan bir mezhebin diğerlerinden ayırt edici özelliği bir usûlünün olmasıdır. Mezhep, bu usûl sayesinde kendi iç tutarlığını sağlayabilmektedir. Tutarlılık bir mezhebin meşruiyet ölçüsü olarak ilk dönemlerden itibaren mezhep imamları ve tabilerinin hem kendileri hem de diğer mezhepler için aradıkları bir özellik olmuştur. Fukahâ ve usûlcülerin eserlerinde cedel ilminden istifade etmelerinin en önemli sebebi; diğer mezheplerin tutarsızlığını, kendilerinin ise tutarlılık arzeden kurumsal bir yapı olduklarını ispatlamak içindir. Bu noktada mezhepler arası mukayeseli çalışmaların ve şerh kültürünün de bir yönüyle mezhebe nispet edilen kimi tutarsızlık iddialarını geçersiz kılma gibi bir işlevi olduğunu söyleyebiliriz.

Şâfiî, hem usûl hem de fûrû'a ilişkin eserleri olan ve eserleri günümüze ulaşan bir mezhep imamıdır. Onun fikhın hem usûl hem de fûrû alanında eserler vermesi, fikhî görüşleri ve usûlü arasındaki tutarlılığı veya tutarsızlığı tespit etmeyi kolaylaştırmaktadır. Bundan dolayı tarihi süreçte Şâfiî başta olmak üzere Şâfiîler, tutarsızlık ithamından nasibini almışlardır. Bu tutarsızlık ithamı Şâfiî'nin bir meselede birden fazla görüşe sahip olduğu tezine dayanmaktadır. Bu teze göre Şâfiî, ictihadda hata ve isâbet meselesinde sadece bir müctehidin doğruya ulaştığını düşünmektedir. Buna rağmen Şâfiî'nin kendisi *el-Ümm* adlı eserinde -ki onun cedid görüşlerini ihtiva etmektedir- bir meselede tahrîc edip tercihsiz bıraktığı birbirinden farklı iki görüşe yer vermektedir. Şâfiî'ye tutarsızlık ithamında bulunanlar onun ictihadda muhtî gö-

rüşünü benimsemesine rağmen bir meselede birden fazla görüş tahrîc etmesini tutarsızlık olarak değerlendirmektedirler. Şöyle ki: Şâfiî'nin bir meselede birbirinden farklı iki görüşü olması ya onun her iki görüşü de doğru kabul ettiği ve dolayısıyla her müctehidin isâbet ettiği anlayışında olduğu sonucuna götürür ki, bu durumda aynı anda birbirine zıt iki görüşün kabul edilmesinin imkânsızlığı ve her müctehidin isâbet ettiği anlayışının sakıncaları ve buna bağlı olarak ileri sürülen eleştirilerle yüz yüze kalacaktır. Ya da Şâfiî'nin sadece bir müctehidin isâbet ettiği anlayışında olduğunda ısrar edilecektir. Bu durumda ise Şâfiî'nin kendi usûlüne aykırı davrandığı, dolayısıyla tutarsız olduğu kabul edilecek veya tutarsızlığın olmadığı ispat edilmeye çalışılacaktır.

Şâfiîler, Şâfiî'nin sadece bir müctehidin ictihadında isâbet ettiği anlayışında ısrar ederek kavleyni de bu kapsamda anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bu şekilde Şâfiî'ye yönelik tutarsızlık iddiasını bertaraf etme yolunu tercih etmişler ve mezhep imamlarına yöneltilen eleştirilere cevap vermeye çalışmışlardır. Bu çabanın ürünü olarak ortaya çıkan ve "kavleyn literatürü" şeklinde nitelendirebileceğimiz literatür, çalışmamızın esasını oluşturmaktadır.

Elinizdeki çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin değerli katkıları olmuştur. Konu tercihi ve yöntem konusunda fikir alışverişinde bulunduğum ve tashih düzeyinde de yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Aydın Taş'a, Dr. Öğr. Üyesi Davut Eşit'e, Dr. Öğr. Üyesi Sadrettin Buğda'ya ve Arş. Gör. Muhammed Bağcıvan'a teşekkür borçluyum.

Yusuf EŞİT

Batman, 2019